

3. Інтерактивні технології навчання / авт.-упор. І.І. Дівакова. – Тернопіль : Ма-ндрівець, 2009.
4. Методика викладання іноземних мов у вищій школі / за ред. Ю.О. Жлук-тенка. – К., 1971.
5. Мотина Е.И. Язык и специальность: лингвометодические основы обучения русскому языку студентов-нефилологов / Е.И. Мотина. – М. : Русский язык, 1988. – 176 с.
6. Обучение лексики средствами наглядности : межвузовский сб. – Л., 1984. – Вып. 3.
7. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному об-щению / Е.И. Пассов. – М., 1989.
8. Селіверстова Л. Лінгвістична та психологічна основа навчання української мови як іноземної / Л. Селіверстова // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – Л., 2007. – Вип. 2. – С. 8–13.
9. Тростинська О.М. Інтегрування змістової та організаційної складових на-вчання у модульній програмі з української мови для іноземних студентів-нефілологів / О.М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. – Х. : Константа, 2008. – Вип. 13. – С. 92–96.

ЧЕРЕПЄХІНА О.А.

ТЕХНОЛОГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ У ВНЗ

Стрімке зростання попиту на психологічні послуги в різних сферах суспільного життя стимулює розгортання системи фахової підготовки майбутніх психологів. Численні виші пропонують за 4–6 років дипломова-них фахівців з психології, однак відкритим залишається питання якості під-готовки таких спеціалістів. І якщо високим можна назвати рівень теоре-тичної підготовки майбутніх психологів, навчання їх професійних дій у стандартних ситуаціях, то підготовка практична здійснюється декларативно, випускник – майбутній психолог майже не підготовлений до роботи в складних нестандартних умовах професійної діяльності, не володіє навич-ками самостійного прийняття професійних рішень.

У Національній доктрині розвитку освіти поставлено завдання щодо формування самостійної й самодостатньої особистості, здатної до професій-ного розвитку, активної адаптації на сучасному ринку праці та творчої само-реалізації. Ці завдання пов'язані з новими вимогами суспільства до реформу-вання української вищої освіти в напрямі формування в майбутніх фахівців таких компетентностей, як: уміння гнучко адаптуватися в мінливих життєвих і професійних ситуаціях, самостійно та критично мислити, бачити та форму-лювати проблему, знаходити шляхи її раціонального вирішення, усвідомлю-вати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані, творчо мис-лити, грамотно працювати з інформацією, робити аргументовані висновки, використовувати їх для вирішення нових проблем, бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати в колективі, у будь-яких конфліктних ситуаціях, самостійно працювати над розвитком особисті-сної моралі, інтелекту й підвищенням культурного та професійного рівня.

Як бачимо, проблеми формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ набувають гостроти й потребують нагального розв'язання, яке має бути системного характеру. Саме тому вважаємо за необхідне розробку технології психолого-педагогічного супроводу формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ.

Для нашого дослідження важливе значення мають праці Г. Бардієра, М. Бітянова, А. Деркача, В. Петровського, І. Ромазана, Т. Чередникової, зосереджені на визначенні особливостей психологічного супроводу. Питання побудови навчально-виховного процесу відповідно до сучасних вимог професійної підготовки фахівців у вищій школі висвітлюється у працях Н. Ничкало, В. Орлова, О. Пехоти, Н. Побірченко, С. Сисоевої та ін. Особливості фахової підготовки майбутніх психологів розкрито в публікаціях В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Чепелевої, Т. Яценко та ін.

Проблеми психологічного супроводу різних фахівців уже певною мірою знайшли своє відображення в працях О. Корнева, М. Курка, С. Лебедевої, О. Нічик, В. Розова, О. Тімченка та ін.

Як показує український досвід підготовки психологів у ВНЗ, традиційна система навчання не повною мірою забезпечує формування професіоналізму в майбутнього психолога, який здатен на високому рівні виконувати різноманітні професійні обов'язки. На сьогодні спостерігається така тенденція: виші прагнуть підготувати конкурентоспроможного, висококваліфікованого, здатного до саморозвитку й самореалізації фахівця, але не забезпечують психологічного супроводу на стадії професійної підготовки. У результаті до когорти спеціалістів-психологів приєднується молодий фахівець, який має ґрунтовну теоретичну підготовку, але здатний до вирішення лише стандартних професійних завдань.

Іншими словами, технологія психолого-педагогічного супроводу формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ не виступала раніше предметом спеціальних наукових досліджень, хоча певне теоретичне та методологічне підґрунтя для розв'язання означеної проблеми вже є.

Мета статті – розробити та обґрунтувати технологію психолого-педагогічного супроводу формування професіоналізму майбутніх фахівців з психології у вищій школі.

Науковий пошук у заданому метою напрямі потребує концептуалізації таких понять, як “технологія” та “психологічний супровід”. Термін “технологія” (від грец. *techne* – мистецтво, вміння, майстерність і *logos* – вчення, наука, слово, поняття, а також закономірність, взаємозв'язок, порядок) [1, с. 41] виник у зв'язку з технічним прогресом, при цьому провідним у будь-якій технології вважається детальне визначення кінцевого результату і його точне досягнення.

Як вказує Т. Чернова, технологія безпосередньо пов'язана з розвитком науки та техніки й ґрунтується на сучасному базисі знань. Вихідним матеріалом для розробки педагогічної технології є теорії, концепції, а саме: теорія поетапного формування розумових дій, згідно з якою розумовий розвиток (як і засвоєння знань, умінь, навичок) відбувається поетапно, спря-

мовуючись від зовнішньої діяльності до внутрішнього розумового плану; теорія нейролінгвістичного програмування (НЛП), що розглядає процес навчання як рух інформації через нервову систему людини; теорії змістового узагальнення, в основу яких покладено гіпотезу про провідну роль теоретичного знання у формуванні інтелекту людини; асоціативно-рефлекторне навчання, в межах якого розроблена теорія формування понять тощо [5].

Двадцять перше століття стимулює потребу в розробці нових педагогічних технологій, які сприятимуть формуванню професіоналізму майбутніх психологів і будуть орієнтовані на систему цінностей та потреб сучасного суспільства в контексті людиноцентризму.

Ми вважаємо, що технологія психологічного супроводу процесу формування професіоналізму майбутніх психологів повинна мати таку структуру: концептуальна основа; змістовна частина, яка містить загальні й конкретні цілі процесу формування, модель професіоналізму психолога та модель психолога-професіонала; процесуальна частина (етапи процесу формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ); діагностика рівнів розвитку професіоналізму у майбутніх фахівців з психології [5].

Визначившись з поняттям “технологія”, перейдемо до концептуалізації “психологічного супроводу”. Так, учені Г. Дубровинський, О. Іванова, В. Конопльов, М. Корольчук, В. Крайнюк, І. Марчук, А. Несін, О. Тімченко, О. Тогочинський, Г. Штефаніч під психологічним супроводом розуміють комплекс заходів і засобів впливу на психіку особистості та створення сприятливих соціально-психологічних умов з метою формування, підтримки й відновлення оптимальної працездатності фахівця в повсякденних та екстремальних умовах, або комплекс заходів щодо соціально-психологічного вивчення, психологічного й психофізіологічного обстеження студентів, а також надання їм психологічної допомоги в процесі навчання у ВНЗ, спрямованих на підвищення ефективності їхньої діяльності (навчальної, службової, громадської, спортивної, трудової), індивідуального навчання та виховання з урахуванням особистісних і психофізіологічних особливостей [4].

Згідно зі “Словником російської мови”, супроводжувати означає слідувати поряд, разом з ким-небудь як супутник або поводитир. Виходячи із цього, Е. Зеєр дає таке визначення: психологічний супровід професійного становлення – це рух разом з особою, що змінюється, поряд з нею, своєчасна вказівка можливих шляхів, за необхідності – допомога й підтримка [2].

Узагальнюючи визначення поняття, наголосимо, по-перше, що психологічний супровід є системою (або комплексом) заходів (дій) професійного психолога (фахівця), що спрямована на створення умов для успішного навчання, діяльності та розвитку особистості на різних етапах онтогенезу (М. Бітянова, Ю. Слюсарев, Є. Зеєр) [2; 3]; по-друге, результатом психологічного супроводу є повноцінна реалізація психологічного потенціалу особистості, формування психологічної компетентності щодо здійснення вибору та подолання труднощів особистого та професійного життя

(Є. Александрова, Т. Чиркова та ін.); по-третє, потреба в психологічному супроводі як специфічній технології (або напряму діяльності практичного психолога) особливо зростає в ті вікові періоди, які пов'язані зі зміною соціальної позиції, перебудовою способу життя й діяльності, самовизначенням, а також у кризові періоди розвитку. У ці періоди технологія психологічного супроводу запускає механізми саморозвитку, активізує власні ресурси людини, розкриває перспективи особистісного зростання [3].

Отже, технологія психологічного супроводу формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ – це, передусім, система створення умов для повноцінного розвитку та навчання майбутнього фахівця в конкретному освітньому середовищі університету. Скориставшись технологіями психологічного супроводу, можна забезпечити підтримку та допомогу, насамперед, студентам у навчально-професійній діяльності, викладачам – у професійній діяльності. Врешті-решт, сприяти оптимізації взаємодії в системі “викладач – студент” [3].

Як вказувалося вище, реформування вищої освіти в зазначених напрямках повинні бути науково обґрунтованими, а реалізувати їх допомагають такі науки, як педагогіка та психологія, що мають якісний методологічний апарат. Одним із напрямів цієї роботи є психолого-педагогічний (психологічний) супровід (далі – П(П)С) – система підтримки та допомоги студенту як майбутньому фахівцю в навчально-виховному процесі.

Сучасна психолого-педагогічна наука П(П)С розглядає достатньо широко. Уперше термін введено в науковий обіг у 1993 р. в праці Г. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередникової “Психологічний супровід природного розвитку маленьких дітей”.

Пізніше цей термін зустрічається в працях А. Деркача. Питання організації психологічного супроводу в освіті були розвинуті в працях М. Бітянової. Названі автори під психологічним супроводом розуміють систему професійної діяльності психолога та педагога, що спрямована на створення спеціальних умов для повноцінного розвитку й успішного навчання особистості в конкретному освітньому середовищі. Як визначає М. Бітянова, “...психолог і педагог у цьому процесі не просто спостерігач, який стоїть поруч, він створює оптимальні соціально-психологічні умови для розвитку дітей, він іде з ними поруч” [1, с. 34].

Стосовно загальноосвітньої школи М. Бардієр, І. Ромазан і Т. Чередникова зазначають, що особливість психолого-педагогічного супроводу полягає в цінності самостійного вибору дитиною свого життєвого шляху. Дорослий має цінувати природні механізми розвитку дитини, не руйнувати їх, а розкривати, при цьому самому бути і спостерігачем, і співучасником, і дослідником. На їх думку, завдання дорослих – сформулювати здатність і готовність того, хто навчається до усвідомлення своїх можливостей і потреб, здійснення самостійного вибору. Психологу потрібно не перебирати ці вибори на себе, а навчити учня ставити та досягати індивідуальних цілей, співвідносячи їх із цілями оточення й соціальними цінностями. На думку

цих дослідників, П(П)С здійснюється в різних за формами психологічних розвивальних заняттях [3].

Інші дослідники, такі як В. Петровський, вважають, що П(П)С – це програма зустрічей, спілкування психолога з тими, хто навчається, спрямована на створення умов для прояву й розвитку їх особистісних “устремлень”.

Базуючись на дослідженні О. Савицької, ми визначили такі шляхи технології П(П)С майбутніх психологів: виявлення закономірностей творчого потенціалу студентів у рамках комплексної програми з урахуванням їх вікових, мотиваційних та інших особливостей і створення умов (загальних, навчальних, розвивальних, виховних, освітніх технологій тощо) для розвитку цього потенціалу [3].

Як зазначає Е. Зеєр, осіб, які супроводжують професійне становлення людини, багато: батьки, вчителі, колеги, керівники, психологи, соціальні працівники. Компетентний і продуктивний психологічний супровід може здійснювати спеціально підготовлена людина – психолог-профконсультант або викладач. Надаючи людині допомогу й підтримку у виборі траєкторії професійного розвитку, психолог не нав’язує йому свої думки, а допомагає намітити орієнтири. Таким чином, психологічний супровід – це цілісний процес вивчення, формування, розвитку та корекції професійного становлення особистості [2].

Філософським підґрунтям системи психологічного супроводу майбутніх психологів є концепція вільного вибору як умови розвитку. Початковим положенням для формування теоретичних основ психологічного супроводу є особистісно орієнтований підхід, у логіці якого розвиток розуміється нами як вибір та освоєння суб’єктом тих або інших інновацій, шляхів професійного становлення. Природно, кожна ситуація вибору породжує множинність варіантів рішень, опосередкованих соціально-економічними умовами. Супровід може трактуватися як допомога майбутньому фахівцеві з психології у формуванні орієнтаційного поля професійного розвитку, відповідальність за дії в якому несе він сам.

Найважливішим положенням цього підходу виступає пріоритет опори на внутрішній потенціал суб’єкта, отже, на його право самостійно здійснювати вибір і нести за нього відповідальність. Проте декларація цього права ще не є його гарантією. Для здійснення права вільного вибору різних альтернатив професійного становлення необхідно навчити студентів вибирати, допомогти їм розібратися в суті проблемної ситуації, виробити план рішення й зробити перші кроки на шляху до власного професійного “Я”.

Метою психологічного супроводу виступає повноцінна реалізація професійно-психологічного потенціалу особистості студентів – майбутніх психологів і задоволення їх потреб у набутті квазіпрофесійного досвіду. Головне при цьому – допомогти студентам почати реалізовувати себе в професійній діяльності вже на етапі навчання у ВНЗ.

Виділимо основні концептуальні положення технології психологічного супроводу формування професіоналізму майбутніх психологів:

- наявність психолого-педагогічних та організаційних умов для того, щоб студенти могли реалізувати себе в професійному житті;
- необхідність для повноцінного професійного становлення соціально-психологічного забезпечення, допомоги й підтримки з боку викладачів та найближчого оточення;
- визнання права особистості на самостійний вибір способів реалізації власного професійного “Я”;
- прийняття особою всієї відповідальності за якість професійного становлення й реалізації свого професійно-психологічного потенціалу на себе;
- гармонізація внутрішнього психічного розвитку майбутніх психологів і зовнішніх умов навчального процесу.

Можна виділити такі функції технології психологічного супроводу формування професіоналізму майбутніх психологів у процесі фахової підготовки:

- інформаційно-аналітичний супровід окремих етапів професійного становлення (вибору професії, початкового етапу профадаптації, професіоналізації у процесі навчання у ВНЗ тощо);
- проектування й самопроектування сценаріїв окремих етапів професійного становлення;
- психологічно компетентне надання підтримки та допомоги студентам у подоланні труднощів професійного становлення.

Психологічний супровід формування професіоналізму студентів у вищій школі розглядається нами як багатовимірний процес, зосереджений на освітніх і розвивальних потребах студентів, їх позитивних сторонах та перевагах, як процес, що сприяє встановленню віри в себе й свої можливості, підвищенню резистентності особистості до дестабілізуючих зовнішніх внутрішніх факторів. Іншими словами, психологічний супровід – це галузь і спосіб діяльності, які призначені для сприяння майбутньому фахівцеві та суспільству у вирішенні широкого кола професійних проблем, породжених життям людини в соціумі та професійною діяльністю (навчанням) [1].

Головними умовами ефективності психологічного супроводу є: системність і цілеспрямованість психологічної підтримки, полісуб’єктність та особистісне орієнтування на формування ситуації розвитку особистості та формування в неї професіоналізму, спрямованість психологічної підтримки на персоналізацію студентів та осіб, які надають допомогу.

Одне з головних завдань психологічного супроводу професійного становлення майбутніх психологів – не тільки надавати своєчасну допомогу та підтримку особистості, а й навчити її самостійно долати труднощі цього процесу, відповідально ставитися до свого професійного становлення, допомогти стати повноцінним суб’єктом свого професійного життя. Необхідність вирішення цього завдання зумовлена соціально-економічною нестабільністю, численними змінами в індивідуальному житті кожної людини, індивідуально-психологічними особливостями, а також випадковими обставинами й ірраціональними тенденціями життєдіяльності [2].

Слід зазначити, що технологія конкретизується програмою перетворення кожного студента на самодостатню та привабливу особистість, при цьому важливе місце посідають процеси професійного САМО-: самовиявлення, самоусвідомлення, самостановлення, самоствердження, саморозвиток, самореалізація, самоорганізація, самоекспертиза, самоконтроль та саморозгортання – етапи просування до “Я”-професіонала, відповідно до кожного з яких має бути розроблено навчально-методичне та організаційне забезпечення.

Визначають два шляхи реалізації психологічного супроводу студентів у вищому навчальному закладі:

1) виявлення закономірностей творчого потенціалу особистості в рамках комплексної програми з урахуванням її вікових особливостей;

2) створення умов (загальні, навчальні, розвивальні та виховні принципи; освітні технології тощо) для розвитку цього потенціалу.

Ми виявили та систематизували такі методи (засоби) формування професіоналізму майбутніх психологів у вишах: тренінгові форми роботи, зокрема, авторські тренінги “Моя майбутня професія”, “Шлях до професіоналізму”; кейс-методи; метод модерації; метод портфоліо; творчі групи; спілкування з психологами-професіоналами, які практикують; ведення щоденнику “карта професійного розвитку та саморозвитку”; рольові та ділові ігри; розробка й апробація спецкурсів; розв’язання творчих завдань, написання есе; позааудиторні засоби, самостійна робота; розв’язання ситуаційних психологічних завдань (акмеологічний вплив); науково-дослідна робота (написання тез, статті на конференцію, виступ на науковій конференції); моделювання ситуацій професійного спілкування; метод маевтики; психолого-педагогічна лабораторія “Школа молодого психолога”, “психологічна майстерня”; методи навчання як вид інтенсивного, спеціально організованого навчання, спрямовані на розвиток навчально-пізнавальної активності студентів протягом усього періоду навчання у ВНЗ; розробка, впровадження та вдосконалення навчально-методичного забезпечення; система наставництва й супервізії; діалогічний характер спілкування; моделювання ситуацій професійної діяльності; заходи психологічної просвіти; індивідуальне психологічне консультування; атенційоване професійне навчання, спрямоване на усвідомлення значення конкретних дисциплін для формування професіоналізму; включення до змісту дисциплін окремих формувальних модулів; акмеологічний самомоніторинг.

Технологія психологічного супроводу навчання й виховання студентів – майбутніх професіоналів базується на таких принципах:

- забезпечення доступності всіх форм навчання та освітніх послуг;
- забезпечення архітектурної безбар’єрності освітнього середовища;
- запровадження спеціальних стимулювальних технологій та адаптивних технічних засобів навчання й допрофесійної адаптації;
- індивідуалізація та адаптація навчальних програм з урахуванням потреб і можливостей студентів;

- поєднання традиційних та інноваційних підходів до розвитку та формування;
- створення сприятливих умов для професійної соціалізації, піднесення соціального статусу професії “психолог” під час проходження практик квазіпрофесійної спрямованості, залучення до всіх сфер самовизначення та самореалізації студентів;
- професійна адаптація майбутніх психологів.

Висновки. Проведене дослідження дає можливість зробити такі висновки: технологія психологічного супроводу передбачає створення орієнтаційного поля професійного розвитку майбутніх фахівців з психології, розвиток та зміцнення їх професійного “Я”, підтримку адекватної самооцінки, оперативну допомогу й підтримку, саморегуляцію життєдіяльності, освоєння технологій професійного розвитку та самозбереження.

Результатом психологічного супроводу формування професіоналізму є професійний розвиток і саморозвиток особистості майбутнього психолога, реалізація професійного потенціалу індивіда, забезпечення професійного самозбереження, задоволеність працею й підвищення ефективності професійної діяльності.

Таким чином, психологічний супровід – це технологія, заснована на єдності чотирьох функцій: діагностики стану сформованості професіоналізму, консультації та психолого-педагогічної підтримки на етапі навчання, вироблення плану подальшого професійного розвитку, первинної допомоги на етапі реалізації та розв’язання професійного “Я”.

Перспективою подальших досліджень в означеному напрямі є розробка поетапної моделі формування професіоналізму майбутніх психологів у ВНЗ та відповідного навчально-методичного забезпечення.

Література

1. Битянова Н.Р. Психология личностного роста : практ. пособ. по проведению тренингов личностного роста психологов, педагогов, социальных работников / Н.Р. Битянова. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 67 с.
2. Зеер Э.Ф. Психология профессий : учеб. пособ. для студ. вузов / Э.Ф. Зеер. – 2-е изд., перераб., доп. – М. : Академический Проект, 2003. – 336 с.
3. Савицька О.В. Психологічний супровід професійної підготовки майбутніх психологів [Електронний ресурс] / О.В. Савицька. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/1031/94/>.
4. Чегі Т.Т. До проблеми психологічного супроводу курсантів-правоохоронців МВ МВС України / Т.Т. Чегі. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2010_SV/rozdil_3/Chegie.htm.
5. Чернова Т. Технологія розвитку професійної компетентності заступника директора з навчально-виробничої роботи / Т. Чернова // Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання : тези доповідей звітної науково-практичної конференції (м. Київ, 29–31 березня 2010 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / [за заг. ред. В.О. Радкевич]. – К. : ІПТО НАПН України, 2010. – С. 153–154.